

MULTİKULTURAL TƏHSİL DÖVLƏT SİYASƏTİNİN MODELİ KİMİ

Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dili olduğuna görə, hər bir vətəndaşın dövlət dilinin bilməsi vacibdir. Respublikada yaşayan bütün etnik azlıqlar dövlət dilində danışıq və ondan ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə edirlər. Azərbaycan Respublikası dövlət dilinin istifadəsi, qorunması və inkişafını təmin edir.

Çox millətli Azərbaycanda təhsil dövlət dilində aparılır. Təhsil müəssisələrinin digər dillərdə tədrisi qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirilir və belə məktəblərdə dövlət dilinin tədrisi vacibdir. Hər il yüksək səviyyəli müəllimlər dövlət dilinin tədrisini yeni səviyyəyə qaldırır, dilin tədrisi metodlarını təkmilləşdirir, tələbələri Azərbaycan dilinin tarixi, mədəniyyəti, ənənələri, qrammatikası ilə tanış edirlər. Bütün bunlar respublikanın rəhbərliyi tərəfindən qəbul edilən tələblər və vəzifələrdən irəli gəlir. Belə, 2013-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı Dövlət Proqramı əsasında xarici vətəndaşlara Azərbaycan dilini öyrətməyə, Azərbaycanda oxuyan və işləyən xarici vətəndaşların Azərbaycan dilinin mükəmməl və sürətlə tədrisi üçün yeni dərslik və dərs vəsaitlərinin dərc olunmasına böyük diqqət yetirilir. Azərbaycan dilinin tədrisi Respublika məktəblərinin və universitetlərinin tədris planlarına tətbiqi multikultural təhsilin inkişafında böyük rol oynayır. Hazırkı "Təhsil Qanununa" uyğun olaraq, Azərbaycan vətəndaşları təlim-tərbiyə ocaqlarını seçmək, Azərbaycan, rus və ingilis dillərində təhsil almaq hüququna malikdirlər. Multikultural ölkəmizdə müxtəlif xalqlar, etnik qruplar əmin-amanlıq şəraitində yaşayır və istədiyi dildə təhsil alır.

Dövlət təhsil siyasətinin məqsədi təhsil sahəsində ayrı-seçkiliyin yolverilməzliyi və dilindən, dinindən, millətindən, sosial statusundan, mənşəyindən, sağlamlığından asılı olmayaraq, hər bir vətəndaşa bərabər münasibət göstərmək, təhsil almaq imkanları yaratmaqdır. Bu prinsip dövlət tərəfindən xüsusi diqqətdə saxlanılır.

Sağlamlıq imkanlarından məhrum olan vətəndaşlara Respublikada xüsusi diqqət və şərait yaradılır, onlara təhsil almaq, reabilitasiya olmaq, inkişaf qüsurlarını aradan qaldırmaq, cəmiyyətdəki həyatına uyğunlaşmaq, həyatda öz yerini tapmaq imkanı verilir. Belə şəxslər üçün dövlət tərəfindən xüsusi təhsil müəssisələri açılır: Bakıda 219 saylı evdə təhsil tam orta məktəb fəaliyyət göstərir, habelə cəmiyyətə adaptasiya üçün 4 məktəbdə inklüziv təhsil sistemi yaradılıb. Sağlamlıq imkanlarından məhrum olan vətəndaşlar xəstəliyindən əziyyət çəkməsinə baxmayaraq xüsusi təhsil müəssisələrində və ya evdə təhsil alıb cəmiyyətdən uzaqlaşmaq əvəzinə onun aktiv üzvünə çevrilirlər, öz hüquqlarından istifadə edərək bir çox müvəffəqiyyətlərə nail olurlar, uğur qazanmağa, cəmiyyətə fayda verməyə, həyatda öz yerini tapmağa çalışırlar. Dövlət hər bir əlliliyi olan insanın bacarıqlarının və qabiliyyətlərinin inkişafına kömək göstərir.

Hazırda ölkəmizin təhsil sahəsində multikultural dəyərlərin formalaşdırılması istiqamətində atdığı addımlar dünya dövlətlərinin diqqət mərkəzindədir. Müasir dövrdə bir sıra ölkələr tərəfindən Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm sahəsində əldə etdiyi təcrübə öyrənilir. Bu təcrübənin əhəmiyyəti haqqında Prezident İlham Əliyev deyir: "Bizim təcrübəmiz öyrənilir. Əminəm ki, başqa ölkələrdə Azərbaycan təcrübəsi tətbiq olunduqda o ölkələrdə də dinlərarası, millətlərarası münasibətlər sağlam zəmində öz həllini tapacaqdır". "Multikulturalizmə giriş" və "Azərbaycan multikulturalizmi" fənlərinin tədrisini yerli və bir çox dünyanın aparıcı, tanınmış universitetlərində həyata keçirirlər. Fənnin əsas məqsədi tələbələrə Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm siyasətinin mahiyyətini, onun xüsusiyyətlərini və bu siyasətin ölkədə uğurla həyata keçirilməsinin səbəblərini izah etməklə yanaşı, multikulturalizmin tarixi, onun ədəbi-bədii, fəlsəfi, publisistik, siyasi və hüquqi qaynaqları, multikulturalizmin Azərbaycan modelinin digər mövcud modellərdən fərqli cəhətləri haqqında məlumat verməkdən ibarətdir.

Cəmiyyətin gələcəyi onun aldığı təhsil səviyyəsi ilə ölçülür. Şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin inkişafında təhsilin mühüm rolunu vurğulamaq lazımdır. Cəmiyyət savadlı və ixtisaslı mütəxəssislərə həmişə ehtiyac duyur. Uğurlu iqtisadi, mədəni və mənəvi inkişafda təhsilin rolu böyükdür və bu əsas şərtədir. Təhsil cəmiyyətin tələblərinə uyğundursa, cavab verirsə, bu, ictimai və dövlət həyatının bütün sahələrinə müsbət təsir göstərir. Bununla əlaqədar, respublikada müasir təhsil sisteminin formalaşması daim davam edir, dünya təhsil formaları ölkədə tətbiq olunur. Azərbaycanda təhsildə tətbiq olunan yeniliklər, müasir yanaşmalar, islahatlar daha da yaxşı nəticələrə gətirib çıxarır. "Azərbaycanın təhsil sisteminin dünya təhsilinə inteqrasiyası sürətləndi", - Azərbaycan prezidenti İ.Əliyevin Azərbaycan müəllimlərin 15-ci qurultayının iştirakçılarna ünvanlanan təbrik məktubunda deyilir. Multikultural dəyərlərin formalaşdırılması orta məktəbdən başlayır və ali təhsil müəssisələrində öz əksini tapır.

Təhsilənlərin müxtəlif mədəniyyətlərə mənsub olduqlarını nəzərə alaraq, münasibətlərin, ünsiyyətin, qarşılıqlı anlaşma, öyrənənlər arasında hörmət, fərqli milli mədəniyyətlərinə marağı və təsdiqi məqsədilə tolerantlıq mühitinin yaradılması əsas məqsədyönlü təhsil strategiyasıdır. Şagirdlərə və tələbələrə etnik qrupların sosial-siyasi vəziyyətini dərk etdirmək, digər xalqların milli-mədəni normalarına, inanclarına və adət-ənənələrinə hörmət etməyin əhəmiyyətini vurğulamaq – multikultural təhsildə hər bir müəllimin borcudur. Mədəniyyətlərarası dialoqun aparılması, başqa bir mədəniyyətin şəxsiyyətini anlaması, onu qəbul etməsi, dəstəkləməsi və mədəniyyətini zənginləşdirməsi, şəxsiyyətlərin formalaşmasında əsas yollardandır. Yüksək səviyyəli, mədəni, hərtərəfli mütəxəssisin hazırlanması bu gün təhsilin əsas problemidir.

Respublikada təhsil sistemi daim dəyişikliklərə məruz qalır, respublikanın rəhbərliyi təhsilin inkişafı, keyfiyyətini artırmaq, dünyada ən inkişaf etmiş ölkələrin təhsil səviyyəsinə yüksəltmək, maddi və mənəvi dəstəyi təmin etmək üçün mümkün olan hər şeyi edir. Burada orta təhsil sistemində dəyişikliklər (kurikulum) və inklüziv

⁹⁰ ATU, Azərbaycan dili kafedrası. F.e.n.

təhsilin tətbiqi, ali məktəblərdə qəbul qaydaları, Boloniya təcrübəsi və yeni imtahan sisteminin tətbiqi, pilot layihənin istifadəsi daxildir. Respublikada dövlət təhsil müəssisələri ilə yanaşı, özəl təhsil ocaqları da fəaliyyət göstərir. Pulsuz təhsil sistemlə paralel olaraq, uşaq bağçalarından universitetlərə qədər hər səviyyədə ödənişli təhsil fəaliyyət göstərir.

Təhsil məkanının birliyi, etnik-mədəni xüsusiyyətlərin və çoxmillətli bir dövlətdə xalqların ənənələrinin qorunması və inkişafı dövlətin əsas vəzifəsidir. Bu prinsip və təhsil sahəsində dövlət siyasətinin istiqaməti respublika vətəndaşlarının çoxmillətli xarakteri və ölkənin ərazisində yaşayan müxtəlif millətlərin nümayəndələri ilə müəyyən edilir. Bununla yanaşı, təhsil sahəsində dövlət siyasəti, təhsil məkanının birliyindən irəli gəlməlidir, digər tərəfdən etnik-mədəni xüsusiyyətləri və dil müxtəliyi nəzərə alınmalıdır.

Azərbaycan üçün müxtəlif dillərlə, ənənələrlə, etnik qruplar və mədəniyyətlərlə olan münasibət, milli təhlükəsizlik məsələləri, fərqli millətlərin insanlararasıda etimad, qanun qarşısında bərabərlik, xalqların dostluğu, tolerantlıq, qarşılıqlı hörmət, əməksevənlik, vətənpərvərlik, təhsil hüququ və s. humanistik və fundamental xarakter daşıyır.

XXI əsrin əvvəllərindən başlayaraq qloballaşmanın sürətlənməsi bütün dünya üzrə geniş miqyaslı emiqrasiya axını yaratdı, multikulturalizm və inteqrasiya prosesləri aktuallaşdırdı. Miqrasiya proseslərinin intensivləşdirilməsi, etnik tərəfdən qarışıq ailələrin artması, təhsil sahəsində çoxmillətli qrupların yaranması müxtəlif mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsirini genişləndirdi. Bu mədəni müxtəliflik bir global mədəniyyətin yaranmasına səbəb olub.

Azərbaycan bir çox beynəlxalq layihələrdə, ölkələrarası tələbələrin, professor-müəllim heyətinin mübadiləsində fəal iştirak edir. Beynəlxalq layihələr üzərində işdə İnternetin, televiziyanın, xarici dillərinin və müxtəlif kommunikasiya vasitələrinin istifadəsi mədəni məkanda bütün sərhədləri aşır. On minlərlə əcnəbi gənc Azərbaycanda müxtəlif ixtisaslar üzrə ali təhsil alıb. Dövlət başçısının müraciətində bildirilmişdir ki, "Sevindirici haldır ki, bu gün bu gənclər öz ölkələrinin sosial-iqtisadi inkişafı, ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak etməklə, multikulturalizm məkanı olan Azərbaycanla mənəvi körpü rolunu oynayır"(1). Respublikada digər təhsil növlərinin seçim imkanları - liseylər, gimnaziyalar, kolleclər və s. genişlənir. Hazırda xaricdə təhsil almaq istəyənlərin də sayı artır. İxtisas və təhsil proqramları üzrə ölkənin ehtiyacları və əmək bazarının perspektiv tələbatına uyğun olaraq, "Xaricdə təhsil" proqramlarına əsasən gənclərimiz Avropanın nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində müxtəlif ixtisaslar üzrə təhsil alırlar. Respublikada pedaqoji kadrların peşəkarlığının artırılması məqsədi ilə, müəllimlər ixtisasartırma kurslarına cəlb olunurlar, pedaqoji fəaliyyətində onlara təlim-tədris metodları və üsullarının seçimində azadlıq verilir. Hal-hazırda Azərbaycanda müxtəlif dillərdə saytlar yaradılıb; milli azlıqların müəlliflərinin kitabları tərcümə və çap olunur, həmçinin Azərbaycan müəlliflərinin əsərləri digər dillərə tərcümə olunur; müxtəlif etnik qrupların dillərində qəzet və jurnallar dərc olunur; İnternetdə müxtəlif dillərdə olan lüğətlərin elektron versiyaları Azərbaycan dilinə və əksinə yerləşdirilib; müxtəlif etnik qrupların yazıçıları və şairləri fəal yaradıcılıq fəaliyyəti ilə məşğul olurlar və Azərbaycanda nəşr olunan bədii kitablar onların fəaliyyətinin nəticəsidir. Milli azlıqların yaşadığı bir sıra bölgələrdə orta ixtisas təhsil müəssisələri – müxtəlif ixtisaslar üzrə mütəxəssislərin yetişdirilməsində mühüm rol oynayan kolleclər fəaliyyət göstərir.

Əsrlər boyu dil cəmiyyəti birləşdirən bir vasitə olmuşdur. Eyni zamanda, dil mədəniyyətin şərti və tərkib hissəsidir. Dilin əsas funksiyalarından biri milli-mədəniyyət funksiyasıdır. Dil hər bir millətin milli xüsusiyyətlərini əks etdirir.

Hər hansı bir millətin mədəniyyəti dünyanın digər xalqlarının mədəniyyətləri ilə qarşılıqlı əlaqədə olursa daha zənginləşir. Mədəniyyət, cəmiyyət kimi, dəyərlər sisteminə əsaslanır. Multikultural təhsil öyrənmələrdə sosial-mədəni davranışın və dəyərlərin formalaşdırılması üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycan Universitetlərində təhsil alan digər xalqların nümayəndələri üçün bərabər imkanlar və onların sərbəst təhsil almaları üçün hər cür şərait yaradılmışdır. Xarici tələbələr tərəfdən Azərbaycan dilinin mənimsənilməsi prosesi yaşadığı ölkənin etnik, sosial və mədəni biliklərinin xarakterindən asılıdır. Dilin vasitəsilə xarici tələbələr ölkənin reallığını daha yaxşı başa düşür və yeni bir milli mədəniyyətə daxil olurlar. Təhsilin insanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında, dünyagörüşünün artmasında, cəmiyyətə yararlı fərd və inteqrasiya olmasında böyük rolu var.

Multikultural təhsil müvafiq siyasi strategiyanın modeli kimi dövlətin mədəni tərəqqisinə imkan verən mütəxəssis yetişdirilməsini nəzərdə tutur. Burada əsas məqsəd millətlərin inteqrasiyası nəticəsində ölkələrin təhsil siyasətini inkişaf etdirməyə nail olmaqdır. Tədris zamanı multikultural dəyərlərin formalaşması dilindən, dinindən, irqindən, millətindən asılı olmayaraq hər kəsə tələbatlarını ödəyə bilmək üçün bərabər imkanların yaradılması, gənc nəsə digər ölkələrin və xalqların mədəni dəyərlərinə tolerant münasibət göstərməyin aşılması deməkdir. Multikultural təhsil mədəniyyətlərarası dialoqların və əməkdaşlığın inkişafına müsbət təsir göstərir. Əsas prinsiplərdən biri - ölkədə mövcud olan milli müxtəlifliyin qorunmasına yönəlmiş dövlət qayğısının formalaşdırılması ilə müəyyən edilir və bu qayğıyı milli və dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər bir azərbaycan vətəndaşı hiss edir.

Azərbaycanda yaşayan müxtəlif xalqların nümayəndələrini hər bir sahədə - siyasətdə, iqtisadiyyatda, təhsildə, idmanda, mənəvi həyatda, bir sözlə, bütün sahələrdə görmək mümkündür. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsində göstərilir: "Dövlət, irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir" (2).

Multikultural təhsilin gənc nəslin tərbiyəsində rolu böyükdür. Ulu öndər H.Əliyev hər bir xalqın mədəniyyətinin inkişafında ziyalıların böyük rolu olduğunu və bu sahədə onların üzərinə ciddi vəzifələr düşdüyünü dəfələrlə qeyd etmişdir. Azərbaycanda qloballaşma prosesinin sürətlənməsi müasir sosial cəmiyyəti xarakterizə edən kommunikativ

bacarıqların inkişafına zəmin yaradır. Xarici dillərin tədrisi müasir dövrün tələbi olaraq mədəniyyətlərarası ünsiyyətin formalaşmasını, çoxdilli və çoxmədəniyyətli bir şəxsiyyətin inkişafında xüsusilə vacib hesab etmək olar. Hər bir insanın ünsiyyət əlaqələrində və təhsil mühitində xarici dil biliklərinin keyfiyyətli mənimsənməsi üçün ilk növbədə innovativ metodların effektiv şəkildə tədrisə tətbiq edilməsi zəruridir. Buna görə, xarici dillərin tədrisi yeni, innovativ metodların prinsipləri əsasında təşkil olunur.

Müəllimlər şagirdlərə və tələbələrə mədəniyyət müxtəlifliyi anlayışını anlatmalıdır, başqa xalqların dil və mədəniyyətlərinə, milli-mənəvi dəyərlərinə hörmət hissi, multikultural cəmiyyətində mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı əlaqə, oxuyanların multikultural tərbiyəsini həyata keçirmək bacarıqlarına şərait yaratmalıdır.

Hər-hansı bir xarici dilə yiyələnmə insanın təhsil səviyyəsini yüksəldir, şəxsiyyətin formalaşmasına, dünyanın tələblərinə uyğunlaşmasına imkan yaradır. Xarici dilə yiyələnməklə gənc mütəxəssislərimiz ölkəmizdə fəaliyyət göstərən onlarla xarici şirkət, müxtəlif təşkilatları, eləcə də dünyanın müxtəlif qurumları ilə daha sıx əməkdaşlıq etmək imkanı qazanırlar. Xarici dil təlimi vasitəsilə başqa xalqların dil və mədəniyyətinə, milli-mənəvi dəyərlərinə hörmət hissi, tolerantlıq formalaşdırılır. Mükəmməl dillərin bilməsi insanın linqvistik biliklərini genişləndirir, ünsiyyət mədəniyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynayır və nitq inkişafına müsbət təsir göstərir. Xarici dilə yiyələnmiş hər bir şəxs ölkəmizi layiqincə təmsil edə bilər. Xarici dil daşıyıcıları Azərbaycanı təqdim edib, respublikamızda baş verən prosesləri dünya ictimaiyyətinə birbaşa çatdırmaq imkanı əldə edir.

Ölkəmizin zəngin çoxmədəniyyətli irsinin öyrənilməsi gənc nəsli üçün müxtəlif, fərqli mədəni ənənələrlə tanış olmasına, onların tolerantlığının formalaşmasına və inkişafına, cəmiyyətdəki bütün mədəni müxtəlifliklərə hörmət etməyə kömək edir.

Çoxmədəniyyətli təhsil sahəsinin yaradılması və müxtəlif mədəniyyətli dialoqun inkişafında Azərbaycan Dillər Universitetinin böyük rolu var. Bu yeganə çoxmədəniyyətli təhsil ocağında Qərb (ingilis, fransız, alman, italyan və s.) və şərq dilləri (ərəb, yəhudi, yapon, hind, çin və s.) tədris olunur. Tələbələr bu ölkələrin dil, mədəniyyət, tarix, ədəbiyyat, fəlsəfəni öyrənirlər. Müxtəlif ölkələrdən gələn tələbələr universitetdə təhsil alırlar. Bütün bunlar müxtəlif mədəniyyətlərə tolerantlıq və hörmət edilməsinə, cəmiyyətdəki fərdilik və fərqliliyin müxtəlif formalarını qəbul etməyə kömək edən çoxmədəniyyətli bir təhsil sahəsinin yaradılması üçün xidmət edir.

Multikultural cəmiyyətdə insanda mədəniyyətlərarası bacarıqların formalaşması dialoqun yaradılmasına kömək edir və qloballaşma şəraitində birgə yaşamasında və tədris prosesində mühüm rol oynayır. Azərbaycan dövlətinin müəyyən etdiyi strategiya dil, mədəniyyət və təhsilin inkişafı üçün uğurla həyata keçirilir. Bu gün Azərbaycanda olan təhsil sistemi tolerantlıq və multikulturalizmin aydın nümunəsidir.

Azərbaycan müxtəlif xalqların, etnik qrupların, dinlərin, mədəniyyətlərin mövcud olduğu bir ölkə kimi dünyanın əsas multikulturalizm mərkəzlərindən biri kimi qəbul edilir və Respublikada çoxsaylı xalqların bir yerdə yaşamaları və müxtəlif mədəniyyətlərin əlaqələrin qorunub saxlanılması dövlətimizin apardığı siyasət sayəsində mümkün olmuşdur. Ümummillət lideri Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə multikultural ənənələrin həyata keçirilməsi üzrə aparılan siyasi kurs bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1.Ильхам Алиев. «Образование-одно из приоритетных направлений государственной политики Азербайджана», онлайн-газета

«Каспий», 26.10.2018

2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 2017, 10

РЕЗЮМЕ

Мультикультурное образование - модель государственной политики

Государственным языком Азербайджанской Республики является азербайджанский язык, в связи с чем каждый гражданин Азербайджана обязан знать государственный язык. Все национальные меньшинства, проживающие в республике, владеют государственным языком, используют его в качестве средства общения. Азербайджанская Республика обеспечивает использование, защиту и развитие государственного языка. Целью государственной образовательной политики является создание всех возможностей для получения образования каждому гражданину независимо от языка, религии, национальности, социального положения, происхождения, возможностей, здоровья. Образование является условием успешного экономического, культурного и духовного развития. Стратегия, определенная азербайджанским государством для развития языка, культуры и образования успешно осуществляется.

SUMMARY

Multicultural education - a model of state policy

The state language of the Republic of Azerbaijan is Azerbaijani, in connection with which every citizen of Azerbaijan is obliged to know the state language. All ethnic minorities living in the republic speak the state language and use it as a means of communication. The Republic of Azerbaijan ensures the use, protection and development of the state language. The purpose of the state educational policy is to create all educational opportunities for every citizen, regardless of language, religion, nationality, social status, origin, opportunities and health. Education is the prerequisite for successful economic, cultural and spiritual development. The strategy defined by the Azerbaijani state for the development of language, culture and education is being successfully implemented.

Rəyçi: f.e.n. Validə Vəliyeva